

גדרות, חומות וצדק סביבתי

יעל פדן, אדריכלית, שולי הרטמן, אנתרופולוגית

חומות הפרדה

בתקופה האחרונה ובימים אלה ממש, הולכים ומשתנים פני השטח בישראל - גדרות וחומות מתרוממות באזורים שונים כשמטרתן ניתוק והפרדה. התופעה, שביטוייה המרכזי הוא מערכת גדרות ההפרדה בין הגדה המערבית וישראל, קיימת גם בתחומי הקו הירוק בין ישובים סמוכים, בין שכונות בתוך ערים ואפילו בין רובעים, מתרוממות חומות שסוגרות אוכלוסיה אחת מפני השניה, מרימות חיץ פיסי ביניהן כמו מצהירות: אין לנו עניין משותף, אין לנו גורל משותף, אין בינינו ולא כלום. האם מדובר בתופעה אנכרוניסטית מעולם ימי הביניים עת בני האדם סובבו עצמם בחומה, והסתגרו מפני העולם המאיים שבחוץ? או שמא מדובר בתופעה מודרנית של יצירת גטאות, חלוקת המרחב ויצירת אזורים סגורים בתוך ערים, בין ישובים ובין שכונות וקהילות?

תיחום המרחב הינו מהלך - תודעתי, תרבותי תכנוני וכוחני. התיחום מסמן גבולות במרחב שיכולים להיות גלויים או סמויים, סמליים או ממשיים, ויוצר הבחנה והבדלה בין דבר אחד למשנהו, בין "אנחנו" ל"הם" בין מה ש"בפנים" למה ש"בחוץ". לעיתים ההפרדה דינמית, כזו שטומנת בחובה את אפשרות ההתחברות מחדש - את המעבר מצד לצד של הגבול שנוצר, הן הפיסי והן החברתי, ולעיתים זו הפרדה סטטית ומקובעת. האופנים השונים בעזרתם נעשה התיחום במרחב - אם ע"י כביש או פארק, ואם ע"י גדר או חומה - מבטאים את סוג ההפרדה ומשפיעים על אופייה. המכניזם החברתי על פיו היא נקבעת - בהסכמה או בכפייה יבטא ויקבע את רמת הקונפליקט בין הקבוצות המופרדות.

המרחב הישראלי התאפיין בעבר בהפרדה סמויה ובגבולות בלתי נראים בין אוכלוסיות שונות, שהתבטאו בעיקר בסגרגציה באזורי המגורים והפנאי. כיום, בנוסף להפרדה הסמויה, הולך המרחב ומתאפיין ע"י הפרדה גלויה קונקרטיית ובוטה: גדרות; מחסומים; חומות; קירות; מרחבי הפרדה ומרחבי תפר וכיוצא באלה מושגים שנוספו בשנים האחרונות לשפה העברית מבטאים למעשה מציאות יומיומית מקובעת של "הם" ושל "אנחנו".

התופעה המרחבית של בניית גדרות וחומות הפרדה בין ובתוך שכונות, יישובים וקבוצות אוכלוסייה מבטאת למעשה הפרדה בין מעמדות חברתיים, קבוצות אתניות וקהילות אשר נבדלות אלה מאלה בכוחן הכלכלי והפוליטי. גדרות אלה הינן יוזמה של קבוצות חזקות בחברה, יוזמה הנכפית על קבוצות חלשות שמתנגדות לה. הגדרות והחומות מוקמות תמיד בשם "ההגנה העצמית" ובשם השאיפה לבטחון ולהגנת הקניין של החזקים (אשר סובלים מגניבות, הטרדות, פשע או טרור). מוסדות המדינה, אם אינם יוזמי המהלך, תומכים בו, לעיתים מממנים אותו **ובכל מקרה לא מציבים**

לו אלטרנטיבה וכך למעשה החומות מוצגות כמענה יחיד למצב של קונפליקט וכדרך הבלעדית להתמודדות עימו.

אלא שבפועל, הגדרות והחומות לא רק שאינן מביאות פתרון למצבי הקונפליקט, הן מעצימות אותם. בהיותן אלמנטים פיזיים בנויים בשטח, אשר מבטאים אינטרסים של צד אחד ויחסי כוח בלתי שוויוניים, הן מהוות תזכורת יומיומית למצב זה וגורמות לפגיעות מהותיות_בזכויות תכנון זכויות אדם וצדק סביבתי. הפגיעות נוצרות על רקע הכפייה בעצם ההחלטה והיוזמה החד צדדית המובילה להקמת המכשול, היבטים תכנוניים כגון מיקום המכשול, מימדיו, אפשרויות מעבר דרכו וכו' והיבטים של חלוקה בלתי ראויה של עלויות מול תועלות סביבתיות בין האוכלוסיות השותפות למרחב המחיה, נוכח מיקומה ואופייה של הגדר או החומה. זאת ועוד.

המשך המגמה הקיימת עלול להביא לפרוק החברה לקבוצות חזקות מסתגרות וקבוצות חלשות מופרדות, כאשר התוצאה היא למעשה גטואיזציה של הקבוצות כולן. החומות מסמלות בראש ובראשונה ויתור על מגע ודיאלוג, סירוב ליחסים ואחזקה בקיומו של איום מתמיד, כמרכיב בסיסי בהגדרת החיים במרחב.

במקום מגמה זו של הפרדה ראוי היה לחפש פתרונות לבעיות האמיתיות שהיא כביכול באה לתת להן מענה. אם אלה בעיות של בטחון אישי וקבוצתי ואיום על הקניין, הפתרון צריך להינתן ע"י מוסדות המדינה הרלוונטיים והאחריות צריכה להיות משותפת. אם אלה בעיות חברתיות ופוליטיות יש לקדם הידברות ופתרון להן. התכנון בהקשר זה צריך להיות כלי שיבטא הסכמה וגישור בין הגורמים הרלוונטיים ולא כפייה והדרה של אנשים וקבוצות. תכנון שמבוסס על הסכמה עשוי לבטל את הצורך בחומה או ליצור הפרדה המביאה בחשבון צדק סביבתי, זכויות אדם וזכויות תכנון.

א. גדרות שונות אך דומות

א. גדר ההפרדה בין ישראל לשטחים

ביזמת המדינה, הולכות ומוקמות בימים אלה בגדה המערבית מערכות מסובכות ומשוכללות של מכשולי הפרדה - מערכת גדרות שכוללת גדר תיל, תעלה, דרך לרכב משוריין, דרך סיוור, כביש שירות, גדר אלקטרונית ודרך טשטוש, ומתפרסת על רוחב תוואי ממוצע של 60 מטר. באזורים מסויימים בהם טול –כרם, קלקיליה וחלקים ממזרח ירושלים מוקמת במקום מערכת הגדרות חומה בגובה 6-8 מטרים. עד עתה נבנה שלב א' של המכשול לאורך 125 ק"מ. בנוסף הוחלט להקים עוד שלושה מכשולים משניים ממזרח למכשול העיקרי ושניים ממערב לו, אולם רק אחד מהם, נמצא בשלבי הקמה פעילה, ויוצר מובלעות באותם אזורים בהם המכשול העיקרי קרוב לקו הירוק. סה"כ אורכו של המכשול המיועד – 644 ק"מ. מתוכם 475 ק"מ המכשול הראשי ו 169 ק"מ המכשול המשני.. למעלה מ- 210,000 תושבים פלסטינים וכ- 3.5% משטח הגדה יושפעו מהקמת שלב א' של מערכת החומות והגדרות אשר יוצרות מובלעות של ישובים או חלקי ישובים פלסטיניים, ומנתקות יישובים מאדמותיהם או מבארות המים שלהם.

בעיר ירושלים, הממשלה אישרה בניית גדרות וחומות לאורך 50 ק"מ מסביב לגבולות העיר כפי שנקבעו לאחר המלחמה ב- 1967. באזורים בהם מכשול ההפרדה עובר בתוך שכונות צפופות בעיר, כמו אבו-דיס, בין בית חנינא לנווה יעקב ובקבר רחל, נבנית חומה בגובה 8 מטרים. במקום בו לא נבנית חומה, רוחב התוואי של גדר ההפרדה יהיה כ- 25 מטרים. גם בירושלים, תיבנה ממזרח לגדר ההפרדה מערכת גדרות שתקיף את הפרברים העיקריים של מזרח ירושלים והיציאה לגדה תהיה גם היא בפיקוח ודרך מחסומים. במידה ויושלם מכשול ההפרדה יפגעו ממנו 206 יישובים פלסטיניים, 875,600 תושבים כ- 38% מכלל תושבי הגדה. סה"כ השטח המופקע לצורך הקמת המכשול הוא 911,000 דונם שהם כ-16.3% משטח הגדה.

ב. גדרות ההפרדה בתוך ישראל

בהמשך ובמקביל ליוזמות ההפרדה מצד המדינה צעות יוזמות הפרדה מצד קבוצות אוכלוסיה חזקות בישראל לבניית גדרות וחומות המוקמות ברוב המקרים בין שכונות המתאפיינות בפער כלכלי קיצוני ביניהן, שוני תרבותי דתי ולאומי. קיימות כיום שתי חומות כאלו בארץ: ברמלה, בין שכונת ג'ואריש לשכונת יפה-נוף גני דן, (שהוקמה בסוף שנות התשעים), וחומת העפר שהוקמה בשנה האחרונה, בין ג'יסר א-זרקא לקיסריה. החומה השלישית, הנבנית כיום מתוכננת לחצוץ בין שכונת פרדס שניר בלוד למושב ניר צבי.

במקביל וכחלק מאותה מגמה, בנוסף לשכונות שהוזכרו שמפרידות עצמן משכונה שצמודה להן, מתפשטת התופעה גם למקרים של שכונות ורובעים שמקיפים עצמם בחומה או סוגרים עצמם בגדר ושער מפני סביבתם. שכונת ארסוף שתושביה נמנים על עשירי המדינה הציבה בכניסה אליה גדר עם שומר שמונע כניסת זרים לשכונה. ביפו הוקם הקומפלקס המפואר שנקרא "גבעת אנדרומדה" מוקף בחומה מופרד בכל מסביבתו המיידית, מנותק ומנוכר לה. פרסומות

בעיתון מנסות למשוך קונים בהבטיחן רובעי יוקרה "סגורים" מסביבתם, ולאחרונה פורסם כי גם בגעש מתכוננים לבנות שכונה יוקרתית שתהיה סגורה בפני אנשים שאינם תושביה כולל תושבי הקיבוץ. אלה הן מספר דוגמאות לתופעה המתרחבת בישראל ששורשיה בפערים סוציו-אקונומיים קיצוניים ובטוייה בהסתגרות, הפרדה, אלימות והתגוננות. יש לה מקבילות בעיקר בארה"ב במה שמכונה Gated Communities - קהילות מגודרות, מסוגרות ומוגנות מפני סביבתן המיידית.

שכונת ארסוף שתושביה נמנים על עשירי המדינה הציבה בכניסה אליה גדר עם שומר שמונע כניסת זרים לשכונה. (דומה הדבר לזה שתימנע תנועה חופשית של בני אדם בשכונת התקווה, בסביון, בכפר שמריהו, או ברחביה). וגם ביפו-מציעה מודעת פרסומת בעיתון - נבנית שכונת יוקרתית חדשה "סגורה" בפני הסביבה המיידית שלה. אלה מספר דוגמאות לתופעה מתרחבת בישראל. יש לה מקבילות בעיקר בארה"ב במה שמכונה Gated Communities - קהילה מוגדרת, מסוגרת ומוגנת. רעיון ה"קהילה המסוגרת" התפתח בארה"ב בשנות השמונים. המטרה המוצהרת שלו - הבטחת הביטחון האישי לנוכח העלייה ברמת הפשיעה בעיר. האמצעים להשגתה נעים בין ביצור של בתים בודדים לבין הקפתה של שכונה שלמה בחומה. אחת הערים המובילות בתחום זה היא לוס אנג'לס, שבשוליה הוקמו בעשורים האחרונים פרוייקטים יוקרתיים מוקפי חומה, בעלי כניסות מוגנות, משטרה פרטית, ואף דרכי גישה פרטיות.

לכל מכשולי ההפרדה בישראל ובשטחים, על אף ההבדלים ביניהם, כמה מאפיינים דומים:

1. כולם נבנים ביוזמת צד אחד – החזק ובהתנגדות הצד החלש. ההפרדה מוצגת כדרך לפתור או להרחיק בעיות חברתיות וקונפליקט פוליטי, ומתעלמת מהשלכות סביבתיות ערכיות ואנושיות. ה"אחר" המוגדר ע"י החומה ומוסתר מאחוריה (משני צדדיה) הופך למאיים ומפחיד ושנוא יותר, הוא מאבד זהות ופנים ועובר תהליך של דמוניזציה.
2. "הצד החזק" נתמך על פי רוב במנגנונים ובמשאבים של השלטון המרכזי והמקומי.
3. הרוח המשותפת לכל הגדרות היא של בדלנות והסתגרות וניתוק, ושל מעשה כוחני חד צדדי המקבע שפה מרחבית של קונפליקט שמחייבת אמצעים כוחניים (שמירה, אבטחה צבא וכו').
4. כל הגדרות פוגעות בזכויות אדם וביטויין התכנוני-פיזי בשטח מפר את זכויות התכנון של הצד החלש.

II. פגיעות בזכויות אדם בהקשרן התכנוני

בשנות השישים והשבעים של המאה הקודמת הוגדרו ע"י מוסדות האו"ם הזכויות הבסיסיות הניתנות למימוש באמצעות תכנון מרחבי וסביבתי ראוי: הזכות לקורת גג, הזכות למזון ומים ראויים לשתייה, הזכות לתעסוקה ראויה, לשרותי חינוך, בריאות וסניטציה, למעורבות ולקיום תהליכים דמוקרטיים בתכנון מרחבי.

התחשבות בזכויות אלה ואיזון בין אינטרסים מנוגדים של קבוצות אינם מתקיימים כאשר הצד החזק נוקט צעדים חד צדדיים, שאינם מאזנים בין שיקולים שונים, ואינם לוקחים בחשבון אינטרסים קיומיים בסיסיים. בכך, ההיבטים התכנוניים של מכשולי ההפרדה בישראל הנוגעים למיקומם, מימדיהם

ואפשרויות המעבר שמתוכננות במסגרתם, תורמים להפרת הזכויות הבסיסיות שהוזכרו. בפועל, ההפרה תבטא בחסימת התפתחותם העתידית של יישובים או קהילות בשל מיקומה של הגדר, בנייתוּם הפיזי של התושבים ממקורות פרנסה, משדות מעובדים ומערים המספקות להם שירותים, וכמובן בהעדר מוחלט של שיתוף הציבור בהכרעות שישיעו על מצבו החברתי, הפוליטי והכלכלי.

א. פגיעה בזכויות תכנון: גדר ההפרדה

תוואי מכשול מרחב התפר, או גדר ההפרדה, מאופיין בעצם מיקומו – כולו בשטח הגדה המערבית - ובמימדיו בהפרות רבות של זכויות תכנון לכל אורכו. הגדר יוצרת מציאות לא שוויונית בחלוקה בין עלויות ותועלות סביבתיות בין שני הצדדים, וגורמת לפגיעה בעקרונות הצדק הסביבתי. הנתונים הם חד משמעיים והם מתייחסים למשאבים יסודיים וחיוניים: פגיעה במשאבי מים, אדמה חקלאית ומקורות פרנסה, והפרדה בוטה בין חלקי האוכלוסיה – ניתוק בין בני משפחה, חציצה בתוך כפרים ויישובים ויצירת מציאות של הפרדה בין בני אותו עם.

1. **פגיעה במקורות מים ובגישה אליהם :** – תוואי השלב הראשון בחומת ההפרדה נמצא בדיוק מעל מקורות נביעתו של האקוויפר המערבי (משם נשאבים מרבית המים לפלסטין).

בניית החומה תהרוס 14 בארות מים ויותר מ 35000 מטרים של צנרת המובילה מים לאדמות חקלאיות ולמגורים. 36 בארות יישארו בין החומה לבין הקו הירוק במובלעות אליהן תושבי הכפרים שנתרו מעבר לחומה לא יוכלו להגיע. בשלב הבא של הקמת הגדר יאבדו הפלסטינים 65% ממקורות המים שלהם. (מבוסס על נתונים של Palestinian Environmental NGOs - Pengon Network...)

2. **פגיעה באדמות חקלאיות ובגישה אליהן:** - לצורך הקמת המכשול נעקרו מטעים בשטח כולל של כ-11,000 דונם, ובתוכם כ-80,000 עצי זית – מקור פרנסה עיקרי לפלסטינים. 95,500 דונם נותרו חסומים בין המכשול לקו הירוק; כ-95,800 דונם הפכו או יהפכו בקרוב, למובלעות מוקפות גדרות ממזרח למכשול העיקרי; 36 יישובים ממזרח למכשול העיקרי או המשני (כ-72,200 תושבים), הופרדו מחלק משמעותי מאדמותיהם החקלאיות. בשלב הבא של הקמת הגדר יאבדו הפלסטינים כ-25% מאדמתם ממנה 80% הינה אדמה חקלאית. לאורך הגדר אמורים להיות 26 שיערים לצורכי מעבר החקלאים לאדמתם שמעבר לגדר. השערים אמורים להיפתח פעמיים ביום. אין אפשרות להגיע לחלקות בזמנים אחרים ולא ניתן לחזור לפני או אחרי שהשער נפתח. לעיתים קרובות נאלצים החקלאים לחכות לחיילים שיבואו לפתוח את השער, ופעמים רבות קורה שבשל סגר או מצב מתוח באזור אחר החיילים מאחרים להגיע או לא מגיעים כלל. (מבוסס על נתונים באתר בצלם)

3. **ניתוק בין חלקי אוכלוסיה, ובינם לבין מקורות שירותים ותעסוקה:** 210,000 פלסטינים נכלאים במובלעות שכבר נוצרו ושעוד יוצרו בין מערכת הגדרות המוקמת. 13 יישובים שהם כ-12,800 תושבים הפכו כבר למובלעות בין המכשול לבין הקו הירוק. התוואי המפותל של המכשול והקמת המכשול המשני ממזרח לו יהפכו 19 יישובים נוספים ובהם כ-128,500 תושבים למובלעות

מבודדות. בירושלים כ- 82,500 פלסטינים בשמונה ישובים יוותרו ממזרח למכשול וינותקו מירושלים; כ- 200,000 פלסטינים תושבי מזרח ירושלים יהיו ממערב למכשול וינותקו משאר הגדה. כמו כן במקרים רבים הגדר חוצה כפרים וקהילות, וכך מופרדים תלמידים מבית ספרם, מתפללים מהמסגד, ותושבי הכפר מבית הקברות שלהם.

4. "מרחב התפר" - משטר המובלעות: באוקטובר 2003 הכריז אלוף פקוד מרכז שטח צבאי סגור ללא הגבלת זמן על השטח שבין הקו הירוק למכשול ההפרדה בצפון הגדה (שלב א') שטח זה המכונה מרחב התפר משתרע על פני 1.7% מהגדה המערבית (96,000 דונם). חיים בו 11,400 פלסטינים ב-12 ישובים ו-10 התנחלויות בהן 22,000 תושבים. האיסור על הכניסה למרחב התפר ועל השהיה בו ללא היתר חל רק על פלסטינים כולל אותם פלסטינים ששם ביתם. המשטר החדש שנוצר באזור דרך שורה של הוראות יבשות, כללים ואיסורים, מחייב פלסטינים שגרים דורות על גבי דורות במקום לבקש היתר לגור בביתם, שלא לדבר על אלה שרוצים לבוא לבקרם, לעבוד אצלם וכו'.

הסדרים אלה הם תולדה ישירה של הבחירה שנעשתה בתוואי המכשול. לו הקימה ישראל את המכשול בשטחה לא היתה נוצרת הבעיה. מאחר שהמכשול מצוי מזרחית לקו התפר, נולד המושג "מרחב התפר" ועימו כליאתם של תושבים פלסטינים בין המכשול לקו הירוק והעמקה נוספת של מדיניות האפליה על רקע לאומי.

מקרה כפר עקב- בכפר עקב, שכונה ערבית בצפון ירושלים, קיימות תכניות בהכנה המיועדות להתפתחות עתידית של השכונה, אותן יזמה העירייה. הקמתו של מכשול גדר ההפרדה הופכת תכניות אלה לבלתי ישימות. המכשול המתוכנן יפריד בין הכפר לבין אדמות חקלאיות מעובדות המצויות מעבר השני של הגדר. בחלקן אדמות אלה מהוות את עתודות הקרקע של הכפר עליהן מתבססת תכנית הפיתוח, והקמתו של המכשול תימנע התפתחותו של הכפר לכיוון זה, ובכך תיחסם למעשה האפשרות היחידה לבניה עתידית בתחומו עבור צעירי הכפר המעוניינים להמשיך ולהתגורר בו. מעבר לשטחים אלה נותרו עדיין שתי חטיבות קרקע בסך של כ- 520 דונם שיכולות להוות פוטנציאל עתידי להתפתחות הכפר, אם כי פיתוחן מוגבל בחלקו עקב סמיכותן לשדה תעופה עטרות. גם חטיבות קרקע אלו נמצאות כולן מעבר לתוואי גדר הפרדה.

תושבי כפר עקב הינם תושבי ירושלים אשר קשורים אל העיר בקשרים כלכליים, תרבותיים, דתיים, חברתיים ועוד. בכפר מטבע הדברים מגוון השירותים מוגבל. כל השירותים ברמה הגבוהה יותר כגון: משרדי ממשלה ועירייה, מוסדות פיננסיים ושירותי דואר, שירותי בריאות בכל הרמות, מוסדות דת, אזורי תעסוקה מתמחים ועוד, מקבלים מענה בתחומי ירושלים בלבד ולכן הקשר אל העיר הוא חיוני. בתוואי המכשול כפי שהוצג לא מופיעים מעברים אשר יאפשרו לתושבים להמשיך ולשמור על זיקתם לאדמותיהם ועל קשריהם עם ירושלים. (מתוך חוות דעת תכנונית של עמותת במקום בנושא מכשול ההפרדה בכפר - עקב, דו"ח "בצלם" 2003).

ב. פגיעה בזכויות תכנון: שכונות בישראל

גם בתוך תחומי הקו הירוק, יוצרות גדרות ההפרדה פגיעה בזכותם של תושבי הצד החלש יותר למעורבות בתכנון סביבתם ולקיום תהליכים דמוקרטיים בתכנון מרחבי. החומות המתוכננות והקיימות נותנות מענה לצרכים של אוכלוסייה אחת ומתעלמות ואף פוגעות בצרכי השנייה. בכל המקרים שהזכרנו בולט אי השוויון בתועלות מול עלויות סביבתיות.

מקרה פרדס שניר - ניר צבי פרדס שניר הינה שכונה ערבית בעיר לוד שמונה כ- 3000 תושבים. השכונה ממוקמת בחלקה המערבי של לוד בסמיכות למושב ניר צבי, ומדרום לשכונת גני אביב. השכונה ידועה כסובלת מבעיות סוציאליות רבות לרבות ריכוז של סוחרי סמים בתחומה. במשך שנים רבות סבלו תושבי השכונה ממצב של חוסר תכנון, שדחק אותם לבניה לא מוסדרת של מבני מגורים, וגרם למצב של העדר תשתיות פיסייות וחוסר שירותים חברתיים ועירוניים.

תושבי מושב ניר צבי הסמוך שמעמדם הסוציאקונומי גבוה גם בסטנדרטים ארציים, סובלים הן מגניבות והן מנוכחותם של "לקוחות הסמים" בקרבת בתיהם ועל אדמותיהם. כמו כן תושבי המושב מעוניינים למנוע כניסה של צעירים מהשכונה לגן הציבורי או לבריכה של המושב. העובדה שבפרדס שניר אין לא גינה ולא בריכה אינה מהווה מבחינת ניר צבי עילה ובוודאי שלא הצדקה לבוא אליהם! הם נקטו ביוזמה של בניית קיר הפרדה בגובה 3-4 מטרים ובאורך של 1.5 ק"מ בינם לבין שכונת פרדס שניר.

תושבי פרדס שניר טוענים כי גם הם סובלים מתחנות הסמים שממוקמות בשכונה, ומתרבות הסמים שקיימת בה. הם טוענים כנגד המשטרה שהיא לא מבצעת את עבודתה ולא מבערת את נגע הסמים מהשכונה. **דרישתם היא לטפל בבעיה, במקום לבנות קיר אשר ישאיר אותם עם הסמים והפשע תוך הרחקת נגעים אלה מאחריהם.** טענותיהם של תושבי פרדס שניר מתמקדות במספר בעיות חדשות שתיצור גדר ההפרדה:

* תכנית חומת ההפרדה הופכת כביש מקומי שכונתי המהווה חלק מריקמה אורבנית חיה, למרחב המייצר הפרדה גאוגרפית, אתנית, גזעית, חברתית וכלכלית.

- תוואי החומה – על גבול האדמות החקלאיות של ניר צבי, מרוחק מבתי המושב, אך קרוב ביותר לבתי השכונה המצויים בסמיכות לדרך. קרבתה לבתי השכונה כמו גם גובהה 4 – 3 מטרים, יגרמו לפגיעה באיכות החיים של תושבי השכונה (חסימת משבי רוח מערבית, הגברת מפלס רעש, מפגע אסתטי וחסימת הנוף הפתוח).

- קיים יסוד סביר להנחה כי החומה שתיבנה תשמש מחסום פיסי, ובלתי-הפיך, בפני פיתוח המרחב בעתיד.

- הקמתה של חומת ההפרדה מהווה מעשה משפיל, אשר יוסיף נדבך להדרתה של אוכלוסיית פרדס שניר, אשר מזה מספר עשורים מהווה מושא לאפליה תכנונית ומוניציפלית. (מבוסס על חוות דעת של "במקום" במסגרת הגשת התנגדות לתכנית החומה, אוקטובר 2003).

לסיכום

1. גדרות ההפרדה, המוקמות במקומות שונים בישראל ובגדה, מהוות למעשה **ביטוי פיזי למגוון של בעיות אחרות: חברתיות, פוליטיות, ותכנוניות**. הגדרות מוצגות כפתרון לבעיות אלה, אך בפועל נראה כי מציאותן המרחבית של הגדרות בשטח לא רק שאינה יכולה לפתור בעיות אלה, אלא אף עלולה להחריפן. הגדר מאפשרת להרחיק את "הבעיה" מחיי היומיום ובכך לפתור לכאורה את הקונפליקטים החברתיים והפוליטיים. אך למעשה, הגדר תוחמת, מבדילה ומגדירה את מושא "הבעיה" כ"אחר" בעל תכונות מוניות המאיימות על מי שמחוצה לו ובכך היא מקבעת ומעצימה את הקונפליקט ומרחיקה את אפשרות פתרונו.

2. הבעיות והתופעות שהוזכרו לעיל נובעות בראש ובראשונה מהיות הגדרות **מעשה מרחבי שנעשה בכפיה**. ככזה, מעשה זה אינו יכול לבטא את תפקידו של התכנון המרחבי כמספק כלים מקצועיים לתיאום בין מגוון שימושים ואינטרסים ולהסדרת הצדק המרחבי. תכנון חד צדדי מטבעו מביא בחשבון רק את האינטרסים של בעלי הכוח / הממון / ההשפעה. לדעתנו, סיכויי של גבול כזה להיות גבול של שכונת טובה קלושים

3. השימוש בגדר כאלמנט פיזי בנוי הופך, לדעתנו, את ההפרדה המרחבית למטרה בפני עצמה: קביעת עובדות בשטח, יצירת מרחב חדש המתאים לאינטרסים של החזק מבין הצדדים המופרדים על ידי הגדר. מכשול ההפרדה בגדה ובירושלים הוא דוגמא ברורה לכך כאשר במקרים רבים הגדר מפרידה בין פלסטינים לפלסטינים מאחר שהתוואי שלה נקבע ע"י שיקולים זרים.

המלצות לשינוי מדיניות

תכנון או הקמה של גדר דורשים **חשיבה משותפת של שני הצדדים:**

1. יש לשקול מידת חיוניותה של הגדר לפתרון הבעיות ולנסות ולפתור אותן בדרך שלא תיצור הפרדה קבועה ומקבעת.

2. לעיתים, מעוניינים שני הצדדים בהפרדה פיזית. במקרה כזה יש להחליט **תוך הידברות** על נושאים תכנוניים כגון: תוואי ההפרדה ומיקומה, אופן ההפרדה וההיבטים הסביבתיים שלה. החלטות משותפות כאלה הן המפתח לצמצום ואף למניעת פגיעה בזכויות תכנון, בזכויות אדם ובצדק סביבתי.

3. באותם מקרים בהם אין אפשרות להידבר ולהגיע להסכמה, אין לצפות שגדרות חד צדדיות יהוו אלטרנטיבה שמציעה פתרון. לדעתנו גישה כזאת מוטעית מיסודה, שכן בפועל הגדרות החד צדדיות רק מבטאות ומחזקות את מגוון הבעיות החברתיות, הפוליטיות, התכנוניות והסביבתיות שהן מתיימרות להציב להן מענה, **הן מקבעות סכסוך, ממקדות אותו ויוצרות בעיות וקונפליקטים נוספים במקום לקדם פתרונות.**

i

¹ כל הנתונים בנייר זה נלקחו מדוחות ואתר בצלם, למעט המקרים בהם מצויין אחרת.